

TÜRK-İSRAİL İLİŞKİLERİ VE FİLİSTİN

Mehmet KAYA

Geliş: 13.05.2019 / Kabul: 30.09.2019

DOI: 10.29029/busbed.563990

Öz

Yahudiler “İbrani” adıyla M.Ö 1010-970 yılları arasında Filistin’de bir devlet kurmuşlardır. Ancak, çeşitli milletlerin istilasına maruz kalan Yahudiler buradan ayrılıp, dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmişlerdir. 19. Yüzyılın sonlarında Yahudiler, Filistin topraklarında devlet kurma fikrini ortaya atıp, satın alma yoluyla Osmanlı Devleti’nden bu bölgede toprak talep etmişlerdir. Ancak II. Abdülhamid’in karşı çıkmasıyla istekleri olmamıştır. Bu aşamadan sonra Yahudiler, dünyanın çeşitli bölgelerinden Filistin topraklarına göç etmeye başlamışlardır.

I. Dünya savaşı sırasında İngiltere Dışişleri Bakanı, kendi adını taşıyan Balfour Deklerasyonu’nu 2.11.1917’de yayımlayarak Yahudilere Filistin’de bir devlet kurma sözünü vermiştir. Başta ABD, SSCB olmak üzere diğer Avrupa devletleri de buna destek vermişlerdir. Bunun üzerine dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan Yahudiler, Filistin’e bilinçli bir şekilde yerleştirilmişlerdir.

Yahudiler, II. Dünya savaşında Nazi zulmüne maruz kalınca, bu bölgede devlet kurma çalışmalarını hızlandırmışlardır. İsrail, 28 Mayıs 1948’de bağımsızlığını ilan etmiş ve birçok Avrupa devleti de İsrail’i tanımıştır. Türkiye ise başta kabul etmemekle birlikte izlediği Batı yanlısı dış politika nedeniyle bir yıl sonra İsrail Devleti’nin bağımsızlığını kabul etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Türkiye, Siyonizm, Bağımsızlık, Yahudi, Filistin.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mkaya@bingol.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8158-6848>.

TURKISH-ISRAELI RELATIONS AND PALESTINE

Abstract

Jews established a state called "Hebrew" in Palestine between 1010 and 970 BC. However, the Jews who were exposed to invasion of various nations migrated to various regions of the world. At the end of the nineteenth century, they suggested the idea of establishing a state in Palestine and claimed the land through purchase from the Ottoman Empire. This wish of theirs was not fulfilled because of the opposition of Abdul Hamid II. After this phase, the Jews who are from various parts of the world immigrated to Palestine.

At the time of World War I, the British foreign affairs minister published the Balfour Declaration, bearing his name, on November 2, 1917 which promised to establish a state in Palestine. European states and especially US and USSR supported this. Thereupon, Jews in various parts of the world were consciously placed in Palestine.

Jews were going to accelerate the process of establishing a state in Palestine when they exposed to Nazi persecution during World War II. Israel declared its independence on May 28, 1948, and in return, many European states were going to recognize the state of Israel. Although Turkey didn't cognise it in the beginning it was going to recognize the independence of Israel a year later because of its pro-western foreign policy.

Keywords: *Israel, Turkey, Zionism, Independence, Jewish, Palestine.*

Giriş

Tarihte Türklerin Yahudiler ile ilk karşılaşmaları Irak'ta yaşayan Türklerle olmuştur. Anadolu coğrafyasında kurulmuş olan Selçuklu Devleti ile I. Beylikler zamanında Yahudiler, rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Osmanlı Devleti döneminde bu huzurlu yaşamı sürdüren Yahudiler, Theodor Herzl'in ortaya koyduğu Siyonizm düşüncesiyle birlikte Filistin de yeni bir Yahudi devleti kurma fikrini ortaya atmış, fakat bunu fark eden II. Abdülhamid gereken tedbirleri almıştır.

I. Dünya Savaşından sonra Yahudilerin kurmuş olduğu gizli cemiyetler, Avrupa'nın desteği ile Filistin'de satın alınan topraklar ve bölgeye yönelik yoğun olarak gerçekleştirilen göçler, çeşitli yardım kampanyalarının düzenlenmesi ve bunun yanı sıra II. Dünya Savaşından sonra Yahudilerin mazlum konuma düşmeleri Filistin'de Yahudi varlığını güçlendirmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında Hitler'in etkisiyle de Filistin'e Yahudi göçü hızlanmıştır. 1948'de İngiltere'nin Filistin yönetimini bırakacağını açıklaması üzerine, İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesi, bu toprakların eski ve yeni sahipleri arasında tartışmalara sebep olmuştur.

Araplarla giriştiği mücadele sonunda bağımsız bir devlet olarak kurulan İsrail'i, resmi olarak tanıyan ilk Müslüman devlet Türkiye olmuş, Türkiye bundan sonra bu devletle sıkı ticari ilişkiler kurmuştur. Bu kapsamda konunun daha iyi anlaşılması amacıyla geçmişten günümüze Türkler ile Yahudilerin siyasi ilişkileri, Siyonizm ideolojisi ve İsrail Devleti'ni tanıma süreci ele alınmıştır.

İsrail kelimesi, İbranice sözlüklerde "*Allah hükümlerinde olsun*" anlamına gelmektedir. Ancak bu konuda kutsal kitapta farklı bilgiler verilmektedir. Bu kavram, Tevrat'ta şu şekilde açıklanmıştır: "Senin adın Yakup çağırılmayacak, fakat adın İsrail olacaktır ve onun adını İsrail koydu." (Kitabı Mukaddes, Tevrat (tekvin) 35) Allah ona dedi: "*Ben kadir Allah'ım; semereli ol ve çoğal; senden bir millet ve milletlere cumhur olacak ve senin sülbünden krallar çıkacaktır.*" (Tekvin, 35)

İslam tarihçileri bu konuya çeşitli şekillerde açıklık getirmişlerdir. Yakup (a.s)'ın lakabı "*İsrail*" idi. Onun için "*Ben-i İsrail*" (İsrail oğulları) denilmektedir. (Ahmet Cevdet Paşa, 1989: 9) Kuran'ı Kerim de, Ben-i İsrail (İsrail oğulları) 14 ayette geçmektedir. (Kuran'ı Kerim, Bakara-Ali İmran-Maide). Kuran'da, İsrail kavramı, Allah'ın kulu anlamına gelmektedir ve Yakup (a.s)'ın ismidir. Kuran'da, Ali- İmran süresinin 93. ayetinde açıkça ifade etmiştir. (Sabuni, 1995: 590)

İsrail adının geçtiği bir diğer önemli belge ise 1896 yılında dikilen İsrail sütunu denilen Flinders Petrie adlı yazıttır. (M.Ö.1227) Burada "*İsrail*", adı geçmektedir. Yahudi kavramı, Hz. Yakub'un en büyük oğlu olan Yahuda'nın isminden alınmıştır. İsrail, İbrani ve Yahudi adları aynı anlamlara gelmektedir.

Filistin'in 12 bin yıllık bir tarihi vardır. Karmel dağının eteklerinde bulunan mağaralardaki kalıntılardan elde edilen bilgiler, Filistin'in Paleolitik çağdan itibaren iskân edildiğini ortaya koymaktadır. Filistin de yerleşik hayata geçiş, Neolitik çağda tamamlanmıştır. (Çelik, 1993) Ayrıca bu bölgeye "*Kenan Diyarı*" denmesi muhtemelen buradaki halkı Kenanilerin teşkil etmesindedir.

İsrailoğulları, M.Ö.14. ve 13. asırlarda Filistin'e gelmeye başladılar. M.Ö. XII. yüzyılda İsrailoğulları, Filistin de yerleşik hayata geçmiş olan Filistinlileri, İdumarallılar'ı ve Ammanoğulları'nı, kendi idareleri altına aldılar.

Saul (M.Ö. 1020)'de ilk İsrail kralı oldu. Tarihte İbrani devleti olarak adlandırılan bu devlet, Hz. Davud döneminde kuruldu. M.Ö. 990'da Filistinlileri etkisiz hale getiren İsrailoğulları, siyasi birliklerini sağladılar. Hz. Süleyman döneminde devletin ekonomik ve sosyal durumu gelişti. Kudüs mabedi, çevresindeki saraylar ve özellikle o dönemin önemli yapıtı olan Ağlama Duvarı yapıldı. Bununla birlikte İsrailoğullarının birlik ve düzeni hızla bozulmaya başladı. Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra kuzeydeki İsrailoğullarının ayaklanmasıyla krallık kuzeyde İsrail, güneyde Yahuda olmak üzere ikiye bölündü. (Çelik, 1993: 135)

M.Ö 8. asırda Asurluların bölgeye hâkim olması üzerine, İsrail Krallığı'nın siyasi açıdan ortadan kalktığı görülmektedir. (Karaman, 1991: 12) İsrailoğulları buradan dünyanın çeşitli yerlerine sürüldüler.

Asurlulara haraç ödeyerek varlığını koruyan Yahuda Krallığı ise M.Ö. 587'de bölgedeki halkları egemenlikleri altına alan Babillerin Kudüs'ü ele geçirmesiyle ortadan kalktı. Fakat M.Ö.539'da Lidya ve Babil'i ele geçiren Pers Kralı II. Kiros, İsrail oğullarının Yahuda'ya tekrar dönmesini ve Süleyman Mabedinin yeniden yapılmasını istedi. M.Ö. V. yüzyıl ortalarında Ezra ve Neyma adındaki iki önder, Yahuda'nın Perslerden dini özerklik kazanmasını sağladılar. Yahudiler yaklaşık iki yüzyıl burada azınlık olarak yaşadılar. (Çelik, 1993: 136)

Filistin toprakları M.Ö.331 veya 332'de Makedonyalı Büyük İskender'in egemenliğine girdi. Daha sonra bölge, Mısır'daki Ptolemaios Hanedanının hâkimiyetinden sonra M.Ö 39. yılında Romalıların hâkimiyetine girdi.

Sasani hükümdarı II. Hüsrev'in 611'de Filistin'i ele geçirmesine kadar bölge barış ve zenginlik içinde yaşadı. 628'de Heraklios Filistin'i Sasanilerden geri aldı. Hz. Ömer zamanında Müslümanların eline geçti. (Çelik, 1993:136)

1. Tarihte Türklerin Yahudiler İle İlk İlişkileri

Müslüman Türklerin Yahudiler ile ilk karşılaşmaları Irak'ta yaşayan Türkler ile olmuştur. (Galanti, 1995: 12) Anadolu coğrafyasında Yahudiler, Anadolu Selçuklu Devleti ile I. Beyliler zamanında rahat bir dönem geçirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Engizisyon mahkemelerinin zulmünden bıkmış ve Hristiyanların zorbalığından bezmiş olan Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan ülkelerine karşı kazandıkları savaşları, Tanrının onlara karşı uyguladıkları bu tutumlarını bir tür cezalandırma yöntemi olarak görmüşlerdir. (Yetkin, 1992: 70)

Sultan Orhan Bursa'yı fethedince, o zamana kadar burada varlığını sürdüren Ets hahayim Sinogogu'nun kurulmasına onay verdi. Sultan, Yahudilerin ticaret ve zanaat ehli olmalarından dolayı onları ülkesine gelmeye teşvik etmiş bunun etkisiyle Suriye'den göçler yaşanmıştır.

I. Murat'ın fethettiği Edirne'de Yesive Okulu (Yesive: Talmud Eğitimi Veren Enstitü) yapılmış, kurulan bu okul Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinden gelen Musevi öğrencileri almıştır. Rusya, Polonya, Macaristan'dan Talmud eğitimi için Musevi öğrenciler bu okula akın akın gelmişlerdir.

I. Beyazıt, 1394 yılında Fransa'da yaşayan ve Osmanlıya gelmek isteyen Musevileri Edirne şehrine yerleştirmiştir. I. Bayezid döneminde Edirne'deki Baş Hamam İsaac Soffoti'nin Yahudilere yazmış olduğu enteresan bir mektubu vardır:

“Almanya'daki kardeşlerimizin ölümlerinden daha acı ızdıraplara maruz kaldılar, haksız kanunlara boyun eğdirildikleri, zorla vaftiz edildikleri ve sürgüne uğratıldıkları bana anlatıldı. Onlar bir yerdeki kötülüklerden kurtulmak için kaçarken daha beter kötülüklere yakalanıyorlar. Kardeşlerime karşı tepeden bakan bir halk tarafından çıkarılan uğultuları duyuyorum. Onlara vurmak üzere kalkan eller görüyorum. Onlar içeride ve dışarıda eziyet çekiyorlar. Her gün onların paralarını ellerinden almak için yeni bir şeyler icat ediyorlar. Almanya'nın kutsal cemaati zor durumda ve düşkün kardeşlerim ve efendilerim ve siz hepiniz, arkadaşlarım, Fransa menşeli olan ve okullarında okuduğum, Almanya'da doğan ben İsoçe serfaati size bildiririm ki; Türkiye hiçbir şeyin eksik olmadığı bir ülke herkes, kendi incir ağacının ve asmasının gölgesinde emniyet içinde yaşayabilir. Hristiyan ülkelerinde, çocuklarınızı mavi ve kırmızıya döndürülme tehlikesine atıyorsunuz. Siz yırtık elbiseler giymeye zorlanıyorsunuz. Sizin için haftanın günleri kadar, Şubat ve Bayram günleri de kapkaranlık, sizin gücünüzden ancak yabancılar yaralanıyor, hazineleri olan Yahudilere hangi mutluluk var onlar hazineleri ancak kendi mutsuzlukları için muhafaza ediyorlar. Siz onları kendinizin zannediyorsunuz.” (Eroğlu, 62)

Başka bir mektupta ise Yahudiler Osmanlı'daki rahatlarını şöyle anlatıyor:

“Ey kardeşlerimiz, şayet aranızda tanrının kudret ve mal varlığı güçlü insanlar varsa, gelip buraya yerleşsinler, dolaşsınlar ve evler alsınlar. Geliri olmayan fakirler ve Yoksullar burada ayaklarını dinlendirecek ve kendilerine uygun bir iş bulacaklardır. Onlar ne açlık ne susuzluk çekmeyecekler, Tanrı bize inayetini verdi ve içinde yaşadığımız milletler arasında bize, hemen hemen yeni bir isim verebilecek ve bizi Tanrı tarafından yeniden alınmış köleler diye adlandıracak derecede saygınlık verdi. Türkler ne sürgün ne zulüm hissettirmiyorlar, Yahudiler burada özgürlük ve kurtuluş buldu.” (Eroğlu, 59)

Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim; 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye savaşlarından sonra Memlük Devleti'ne son verip, Güney-Suriye ve

Filistin'deki belli başlı şehirlerden Safed, Nablus, Kudüs, Aclun, Gazze Sancakları ve etrafındaki kazaları aldı. (Uzunçarşılı, 198: 287) Asırlar boyunca devam eden bu süreçlerde, Yahudilerin hemen hemen hepsi memleketlerini terk ederek dünyanın her tarafına dağıldılar. Ancak çok küçük bir kısmı Filistin topraklarında kaldı.

II. Bayezid döneminde, Endülüs'ten sürülen Musevilerin, Payitahta gelmelerine olanak sağlanmıştır. 1469'da Kraliçe İsabella ve Kral Ferdinand'ın izdivaçları ile İspanyollar, iki krallığın gücünü birleştirerek XII. Emir Muhammed'den 1492'de Granada'nın anahtarını almalarıyla Endülüs Emevi Devleti'ni tamamen yıkarak Kovma Fermanı (El-hamra Kararnamesi) ile Katolik mezhebine inanmayan Hristiyan ve Musevilerin ülkeyi boşaltmalarını istediler. Böylece Musevilerin çoğu Sultan Bayezid'in ulaştırdığı gemilere binerek topraklarımıza getirilip daha çok ticaret ve liman şehirlerine yerleştirdiler. II. Bayezid, Musevi göçünün İmparatorluğu "zenginleştirdiğini" söyleyecektir. Ülkeyi terk etmek için kendilerine üç gün süre verilen bu insanların büyük çoğunluğu eşya ve mallarını almaya fırsat bulamadan kaçmak zorunda bırakılmışlardır. Fakat Sultanın üzerinde durduğu konu onların mal ve mülkleri değil, bilgi birikimleriydi. Bayezid, Yahudilerin İmparatorluğa zenginlik katacağını öngörüyordu. (Efe, 2018: 19-20) Bu durum 19. Yüzyılda Yahudilerin yeni bir devlet kurma fikirlerine kadar devam etti.

Dünyanın her tarafına dağılmış olan Yahudiler arasında ecdatlarının eski topraklarında yeni bir devlet kurma fikri, 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. Bazı ülkelerde ve özellikle Rusya'da baş gösteren Yahudi aleyhtarlığı (Ant-i semitizm) bu fikrin doğmasında ve gelişmesinde etkili oldu. (Örgör, 49-50)

2. Siyonizm'in Doğuşu ve Gelişimi

Siyonizm teriminin kökünü oluşturan "siyon" sözcüğü, Musevi tarihinin ilk çağlarından beri Kudüs ile eş anlamlı olarak kullanıla gelmiştir. Siyon, yurtlarından kovulmuş Yahudi halkının Filistin'e dönme arzu ve özlemini benliğinde toplayan düşünce olmuştur. (Öke, 1982: 32-33)

XIX. Yüzyılın II. yarısında Batı siyasal düşünce sistemleri içerisinde filizlenen Siyonizm'in genel tanımını, Yahudilerin Filistin'de bağımsız bir devlet kurma ve orada Yahudiliğin tüm kurumları ile dirilmesini amaçlayan evrensel bir hareket olarak yapabiliriz. (Öke, 1982: 34)

Siyonizm'in ilk savunucuları Rusya ve Orta Avrupa doğumlu idiler. Siyonizm'in ilk zamanlarında Yahudi asıllı aydınlar, Sosyalist ve devrimci

partilere rağbet etmişler, Marksist fikrin savunucuları olmuşlardır. Siyonistlerin Sosyalizme yakınlık duyması aslında gayet tabii bir hadisedir. Zira Yahudi aleyhtarlığının adeta hükümet politikası haline geldiği Rusya ve Orta Avrupa Krallık rejimlerinin devrilmesi, devrimci sol güçlerin olduğu kadar Siyonistlerin de başlıca amaçları idi. Eğer Musevi vatandaşlara zulmeden hükümetler yıkılırsa, Yahudiler inançları yüzünden uğradıkları ıstırap ve işkencelerden kurtulacaklardı. (Öke, 1981: 21-22)

Siyonizm fikri, en önemli temsilcisi olan Musa Hess'in benliğinde bulmuştur. Hess, kendini Siyonizm'e adamadan evvel azılı bir komünist olarak tanınırdı. "*Roma ve Kudüs*" adını verdiği kitabında zamanın meşhur solcularından Louis Blanc'ın gönüllü kooperatif sistemini savunmuş ve teşekküllerin Filistin'de kurulmasını arzuladığını belirtmiştir. "Toprak" demişti, "*Fertlerin değil toplumun malı olmalı.*" Hess için Yahudi devleti başlı başına bir amaç değil, bilakis özlemini çektiği Marksist bir sosyo-ekonomik düzenin deneneceği bir laboratuvardı. Yahudilerin kutsal topraklara yerleştirilmesi Siyonistlerin başlıca amacı olmaktan öteydi. Siyonistler, Filistin'de teşekkül edecek Yahudi Devleti'nin bünye ve müesseselerinin sosyalist prensiplere göre inşa edilmesini planlıyorlardı. (Öke, 1981: 21-22)

2.1. Theodor Herzl

Aslen Macar Yahudi'si olan Herzl, zengin bir Avusturyalı Yahudi ailesine mensuptur. Hukuk öğrenimi görmesine rağmen gazeteci olmuştur. Hezl, Dreyfus davasından etkilenmiş çözümü Filistin'de kurulacak olan Yahudi devletinde gördü ve "*Yahudi Devleti*" adlı 1896 yılında fikrini yayımladığı bir risalede açıklamıştır. (Armaoğlu, 1989: 16-17) Teşkilatlanmak için para gerekliydi. Herzl, Yardım toplamayı amaçlamışsa da muvaffak olamamıştır. Buna karşın Herzl, 1897 yılının Ağustos'un 29. gününde İsviçre'deki Basel kasabasında Siyonizm'in ilk kongresini toplamıştır. 204 delege kongreye katılmıştır. (Armaoğlu, 1989: 19)

Basel Kongresi'nde;

"Dünya Siyonist teşkilatı kuruldu ve başkanlığına da "Theodor Herzl" getirildi. Birinci Siyonist Kongresinin aldığı kararlara göre; Filistin de bir Yurt edinilmesi için çalışılacak, dünyanın çeşitli yerlerindeki Yahudiler; dernekler ve federasyonlar şeklinde organize olacak, Yahudi milli şuuru kuvvetlendirilecek ve gerekli devletlerin desteğinin sağlanması için çaba harcanacaktır. Bu kararlarda dikkati çeken husus, bir Yahudi devletinin kurulması değil "Yurt" kurma söz konusuydu." (Armaoğlu, 1989: 12-18)

Filistin toprakları, böylece örgütlü Siyonizm'in ilk amacı olarak ilan edilmekle birlikte, Osmanlı Devleti hala bu toprakların sahibiydi. Lakin

Theodor Herzl, Sultan Abdülhamid'den, Filistin topraklarına yerleşme izni alacağını umuyordu.

3. Islahat Fermanı'ndan I. Dünya Savaşına Kadar Yahudiler Ve Filistin Toprakları

Islahat Fermanında; *“beledi zabıta nizamlarına uymak ve yerli ahalinin verdikleri tekâlifî vermek üzere Bab-ı Ali ile yabancı devletlerarasında kararlaştırılacak esaslar dairesinde yabancılara dahi emlüke tasarruf hakkı verilecektir”* denilmektedir. (Armaoğlu, 1989: 12-18)

Yahudiler 1882'de ilk olarak gruplar halinde göç etmeye başladıklarında Filistin Osmanlı Devleti'ne bağlıydı. O yıllarda Yahudilerin Filistin topraklarındaki mülkiyet oranı çok azdı. Siyonistlerin Filistin'deki ilk tarımsal yerleşmesi, 1882'de Rus Yahudileri tarafından kuruldu. (Çelik, 1993: 138)

Yahudilerin yaptıkları kongreler birbirlerini takip etti. Bu kongrelerin ana gündemi *“Yahudiler Filistin'i geri alabilirler mi?”* sorusuydu. Bunun için ellerinden gelen gayreti gösterdiler. Zenginleri bu uğurda servetlerini harcadılar. Yahudilerin ileri gelenlerinden olan Theodor Herzl, Padişah II. Abdülhamid'den Filistin'i para karşılığı satın almak istedi. II. Abdülhamid'in Avrupa'daki temsilcilerinden biri olan Newliskiyle görüştü, onu ikna etti ve ondan Osmanlı ile aralarında arabuluculuk yapmasını istedi. 1890 yılının Haziran ayında birlikte İstanbul'a geldiler. Padişahla görüşen Newlinski, Herzl'in Filistin karşılığında 20 milyon Sterlin vaat ettiğini söyledi. Bunu duyan II. Abdülhamid, Herzl'e iletilmesi için Newlinski'ye şu ibretli cevabı verdi: (Mutlu, 1995: 235)

“Eğer Bay Herzl, senin benim arkadaşım olduğu gibi arkadaşın ise, ona söyle bu meseleye ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satmam. Zira bu vatan bana değil, milletime aittir. Milletin bu vatani kanlarıyla mahsuldar kalmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar österiz. Benim Suriye ve Filistin alaylarının efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanlarında kalmışlardır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk milletindedir. Ben onun hiçbir parçasını vermem, bırakalım Museviler milyonları saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman onlar, Filistin'i karşılıksız ele geçirebilirler. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade etmem.” (Mutlu, 1995: 235-236)

Siyonizm'in savunucusu Herzl, doğrudan doğruya II. Abdülhamid'e başvurmadan önce, doğuya açılma siyaseti güden, Almanya Kayzer'i II. Wilhelm'den faydalanmak istemiştir. Bu vasıta ile Yahudi asıllı müsteşrik, Armeniw Wambery'nin aracılığı ile Sultan II. Abdülhamid ile 19 Mayıs 1901 tarihinde bir Cuma namazından sonra Yıldız sarayında görüşmüştür. (Öke, 1982: 80). Herzl, bu görüşmede Musevilerin Filistin bölgesine yerleşmelerine

onay verilmesinin bedelini, Yahudi zengin bankerlerin İmparatorluğun başka devletlerden aldığı borçları ödeyeceklerini iletmiştir. Ancak Abdülhamid'den olumsuz cevap almıştır. Herzl, inadından vazgeçmeyerek II. Abdülhamid ile tekrar görüşmek için İstanbul'a gelmiştir. 4 Temmuz 1902 yılında Padişah tarafından kabul edilmiştir. II. Abdülhamid'den Yahudilerin Filistin'e göç etmelerine müsaade edilmesini istemiştir. Ancak Sultan II. Abdülhamid'in cevabı yine olumsuz olmuştur. (Armaoğlu, 1989: 20-21)

Sultanın Filistin'e yerleşmek isteyen Yahudiler hakkındaki sözleri çok enteresandır: *“Para kuvveti her şeyi yapar. Onlar bu gün hükümeti teşkil edecek değiller ya da bir mukadderdir, gaye ve emeldir. Şimdi ise başlayıp birçok sene, hatta bin sene sonra maksatlarına muvaffak olabilirler ve zannedirim olacaklardır da.”* (Kara, 486) 1904 yılında Herzl'in ölümünden sonra Yahudilerin istekleri devam etmiştir. Ancak Sultan II. Abdülhamid, Siyonizm'e karşı tespit edilecek politikaların ana hatlarını bizzat kendisi çizmiştir. (Şenel, 2014: 160-161)

1908 yılında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Jön Türklerin iş başına gelmesi Yahudileri bir hayli sevindirmişti. II. Abdülhamid ile anlaşmanın zorluğunu anlamışlardı. Şimdi ise karşılarında bir kişi değil bir heyet vardı. Onlarla anlaşmanın daha kolay olabileceğine inanıyorlardı. Hatta içlerinden biri *“Eğer Herzl sağ olsaydı, (hürriyetin [meşrutiyetin] ilanı için), ‘Bu benim beratım’ derdi”* demişti. İstanbul'da Anglo-Lövanten Bankacılık Anonim Şirketi'nin başına getirilen Dr. Jacobson, Osmanlı kamuoyunu kazanmak gayesiyle çıkan bütün Musevi gazetelerini ya satın aldı, ya da destekledi. Böylece bu gazetelerde Yahudiler lehine yayınlar başladı. (Mutlu, 1995: 238)

1908 seçimlerinden sonra; Emanuel Karasu, Nesim Ruso ve Nesim Mazligah Mebusan Meclisin de yerlerini almışlardı. Ayan Meclisi'ne ise Behar Efendi seçilmişti. Filistin'de özerk bir Yahudi yurdu kurabilmek için önce İttihat Terakki cemiyetini ve daha sonra onun kanalıyla hükümeti etkilemeleri gerekiyordu. Bu amaçla Ruso ve Mazliyah; Ahmet Rıza, Enver, Talat ve Nazım Beylerle görüştüler. İttihat ve Terakki'nin önde gelen kişileri olan bu isimler, ülkeye Musevi göçünün yararlı olacağı kanısındaydılar. (Öke, 1982: 130-131)

Siyonistlerin İttihatçılarla olan bu yakınlıkları uzun sürmedi. Osmanlı'nın yeni yöneticileri II. Abdülhamid döneminde, Filistin'e Yahudi göçü ve yerleşimine engel olmak üzere konulan kısıtlama ve yasakları yeniden fakat bu kez daha dikkatli bir uygulamayla yürürlüğe koydular. İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyetin ilk aylarında Siyonistlere göstermiş olduğu bu yakınlıktan sonra bir anda bu hareketin karşısına azimle çıkmalarının nedenlerini yeni yönetimin

Hürriyetin ilanı 23 Temmuz ile 13 Nisan arasında geçirdiği acı tecrübelerde aramak gerekir. Dahiliye Nazırı Ferit Paşa, Musevilerin Filistin'e yerleştirilmelerine karşıydı. Bu konu hakkında Ferit Paşa, ilk önce tüm Musevilerin Filistin'e yerleştirilmelerinin ve toprak satın almalarının yasaklanması gereğini düşünmekteydi ve bu konuda kanun çıkararak Filistin de yabancılara arazi satımını yasakladı. (Öke, 1981: 135-136)

1913 Siyonizm kongresi sonrasında İngilizlerin teşvikiyle Arap milliyetçilerinin Siyonistlere yakınlaşmaya başlamaları ve Osmanlı devletine karşı birlikte hareket etme, Arapları uyutmaktan başka bir şey değildi. Bu durum içerisinde Osmanlı Devlet'i I. Dünya savaşına katılmıştı.

4. I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Yahudiler

Osmanlı Devleti, I. Dünya savaşında birçok cephede savaşmıştır. Savaştığı cephelerden bir tanesi de İngilizlere karşı Filistin cephesidir. I. Dünya Savaşı ile birlikte Arap dünyasında da bağımsızlık faaliyetlerinin hızlandığını görmekteyiz. Fakat Siyonizm daha organize dir.

Kanal cephesinde başarısız olan Türk ordusu 4 Ağustos 1916'da yeniden taarruza geçti. İngilizler ise, mukabelede bulundular. 1917'de Gazze'ye kadar geldilerse de birden geriye atıldılar. İngilizler bu cepheye 350.000 kişilik bir kuvvet 50 top getirdi. Türklerin kuvveti İngiliz kuvvetlerinin yarısını ancak geçiyordu. Taarruza geçen İngilizler 1918'de Kudüs'ü işgal ederek, Şeria Vadisi'ne dayandılar. 19 Eylül 1918'de ise Filistin'i işgal ederek Türk egemenliğine son verdiler. Milletler Cemiyeti 24 Temmuz 1922'de Filistin'i İngiltere'nin idari vekaleti altına koydu. (Darkot, 1970: 636-637) Nitekim Wilson İlkeleri'ne rağmen Amerika Kongresi'nin 1922'de ortak bir kararla; "*Yahudi halkı için bir Mili Yurdun Filistin'de kurulmasını olumlu gördüğünü*" belirtecek ve daha da önemlisi 24 Temmuz 1922'de yürürlüğe giren Filistin için manda metninin temel maddeleri arasında çoğunluğun geleceğini belirleme hakkının tanınması ve bunun iletilmesi için tedbir alınması ilkesini adeta unutmışlardır. 1917 yılındaki Balfour bildirisindeki hedefi öngörmüşlerdir. (Karaman, 1991: 12)

General Allenbey, 1917-1918'de Filistin'i Osmanlılardan aldığı anda ülkeye, bir İngiliz askeri yönetimi yerleştirmişti. O zamandan beri de askeri yönetimin her katında, Londra'nın kendilerine halk tarafından kabullenilmeyen ve gerçekleştirilmesi güç bir politika yüklemiş olmasından duyulan huzursuzluk egemendi. Bu politika Balfour Deklarasyonuna uygun olarak Filistin'de bir Yahudi yönetimin kurulmasını öngörü yordu. Filistin'de görevde bulunan diğer

İngiliz subayları bu dar anlamda bile Siyonizm'e sempati ile bakmıyor, Siyonizm'e tümüyle karşı olan Arapların tarafını tutuyorlardı. (Fromkin, 1993: 443) Fakat İngiltere Filistin de bir Yahudi anavatanın kurulmasını kabul ettiğini resmen bildirmişti. Balfaour Deklarasyonu 1918 yılı içinde sırayla Fransa, İtalya ve Birleşik Amerika tarafından da kabul edilmiş ve desteklenmişti. (Armaoğlu, 1984: 200)

Filistin mandasını ele geçiren İngilizlerin ilk günden itibaren Filistin'e Yahudi göçüne müsaade etmesi, Arapların tepkisine neden oldu. 1921-1929, 1933-1937 ve 1939 yılları arasında Araplarla Yahudiler arasında şiddetli çatışmalar oldu. İşte bu çatışmalar nedeni ile İngiltere başlangıçta Siyonizm'e verdiği destekten vazgeçti. Hatta Yahudilerin göçlerine ve Filistin'de toprak satın almalarına sınır koydu. Bunun üzerine, İngiliz manda yönetimine karşı hem Araplar ve hem de Yahudiler tarafından mücadele başlatıldı. (Armaoğlu, 1984: 200)

Filistin de başlayan Arap-Yahudi çatışmasına çare bulmak için çeşitli tarihlerde planlar ortaya atıldı. Örnek olarak 1937 PEEL Komisyonu Raporu Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksim edilmesini, bu olamadığı takdirde muhtariyeti içeren kontrol federal sistem uygulanmasını tavsiye etmiş ve İngiltere 1939'da 10 yıl içinde Filistin'e bağımsızlık vereceğini ilan etmiştir. Ancak bu bildiri ne Araplar ve ne de Yahudilerce olumlu karşılanmamıştır. (Kocaoğlu, 1995: 156)

5. II. Dünya Savaşından Sonra Gelişen Olaylar ve İsrail Devleti'nin Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın bölgeye nüfuz etme çabaları dolayısıyla oldukça güçlükler yaratmış ise de asıl sıkıntılar savaş sonunda ortaya çıkmıştır. Rusya, Almanya ile saldırmazlık paktını imzaladıktan sonra, Batum-Bakü hattının güneyinde Basra Körfezi'ne kadar olan bölge üzerinde nüfuz sahibi olmak istemiştir. Ortadoğu petrolü Amerika'nın ilgisini çekmeye başlayınca, İngiltere bu bölgede eskisi kadar rahat hareket edememiş ve bu bölgeyi idare etmede güçlüklerle karşılaşmıştır. (Gürün, 1983: 295)

II. Dünya savaşı sırasında Hitler'in de etkisiyle Filistin'e Yahudi göçü hızlanmıştır. Aynı göç ABD'ye de olmuştur. Bu durum, ABD'nin Filistin ile ilgilenmesine neden olmuştur. ABD, İngiltere'den 100.000 Yahudi'nin Filistin'e göçü için izin istemiştir. İngiltere 18 Şubat 1947'de konuyu BM'ye götürmüştür.

Birleşmiş Milletler Filistin özel komisyonunu kurdu. Komisyon; Arap Devleti, Yahudi ve Kudüs bölgesi olarak Filistin'i üçe ayıran birinci plan ile

Filistin'i Araplar ve Yahudiler arasında paylaşırın ikinci bir planı, BM Genel Kurulu'na sundu. Genel Kurul 27 Kasım 1947'de birinci planı kabul etti. (Kocaoğlu, 1995: 156) Bu defa da Musevilerin 1945'ten itibaren Hegenah ve Palmach isimli örgütleri, saldırılarına devam etmekteydi. Bu sebeple İngilizler, Yahudilere soğuk bakarak, meseleyi BM'de çözmeyi uygun buldu. Ancak bu planı her iki tarafta reddetti. İngiltere'de problemi BM'ye götürdü. (Gürün, 1983: 300)

Filistin'in İngiliz yönetimine verilmesinden önce (1947) Yahudiler, Filistin halkının %32'sini oluşturuyordu ve toprakların %5-6'sına sahip bulunuyordu. (Garaudy, 1983: 68) İngilizler manda yönetimini Yahudilere bölgede bir devlet kuracak güce ulaştırmak için kullanmıştı. Arap devletleri BM kararını kabul etmediklerini bildirmişler ve Yahudilere karşı mücadele başlatmışlardı. (Kocaoğlu, 1995: 156) Genel kurul 16 Nisan 1948 günü yeniden olağanüstü toplantısına başladı. Müzakereler bir ay devam etti. Sonuçta taksim kararı değişmedi. BM kararından sonra İngiltere, Filistin'deki kuvvetlerini çekeceğini ilan etti. (Gürün, 1983: 303) Çekme işinin tamamlanmasından bir gün önce 14 Mayıs 1948'de Davit Ben Gurion başkanlığındaki Yahudi Mili Konseyi Tel-Aviv'de toplanarak İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etti. (Armaoğlu, 1984: 486)

6. İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin Tutumu

Türkiye, 15 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletini hemen tanımamış, "bekle-gör" politikası izlemiştir. Söz konusu politika çerçevesinde 1948 Arap-İsrail Savaşında tarafsız kalmış ve ayrıca her iki taraftan da çatışmalara katılmak amacıyla bölgeye gitmek isteyen vatandaşlarına izin vermemiştir. Ancak savaş sona erdikten sonra kendi ülkesinden İsrail'e göçlere izin vermiştir. (Gencer, 1999: 538)

Türkiye, Arap ülkelerinin tepkilerine rağmen İsrail devletini kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra 28 Mart 1949 tarihinde İngiltere ve Fransa'nın ardından resmi olarak tanımış ve İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet olmuştur. (Gencer, 1999: 538)

Türkiye'nin İsrail'i kabullenme gerekçesi ise şöyledir; "İsrail, Birleşmiş Milletlere üye olmuştur, dolayısıyla Türkiye de yeni kurulan bu devleti Birleşmiş Milletler Örgütü'nün evrenselliği prensibi çerçevesinde tanımıştır." Bu nedenlerden dolayı olmuştur. (Altunışık, 1999: 182)

Türkiye Cumhuriyeti'ne göre:

“Mademki Birleşmiş Milletler, iki toplumdun birisinin kendi kaderini tayin hakkını kullanmasını kabul ediyor, biz de bu yeni kurulan devleti tanıyacağız. Ancak unutulmaması lazım ki, aynı prensipten hareketle kendi devletlerini kuracaklarını açıkladıkları zaman Türkiye, Filistinlilerin de bağımsızlığını tanıyacaktır.” (Yılmaz, 2001: 7)

Türkiye konusunda araştırma yapan Dankwart A.Rustow, Türkiye'nin İsrail'i tanımmasının altında yatan sebebi şu şekilde açıklamıştır: *“İnönü hükümetinin Ankara'nın laik politikasından kaynaklanan komşu Müslüman ülkelerle aralarındaki mesafeyi koruma ve Batı ilişkileri geliştirme isteği.”* (Tavlaş, 1999: 77)

Türkiye'nin İsrail Devleti'ni resmen tanımmasının başka sebebi de henüz yeni kurulmuş olan bu devletin SSCB'nin etkisinde kalacağı kaygılarının ortadan kalkmasıdır. (Yılmaz, 2001: 8)

7. Türkiye'nin İsrail'i Resmen Tanıması ve Sonrası

İlerleyen gelişmeler karşısında Türkiye'nin tavrı, İsrail'in resmi olarak tanınması yolunda olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı İsrail devletinin bir gerçek olduğunu belirtmiştir. Arap devletlerinin bu devletle görüşme masasına oturmuş olması nedeniyle onu fiilen tanıdıklarını söyleyen bir demeç vermiştir. Nitekim demeçten kısa bir süre sonra, 28 Mart 1949'da Türkiye İsrail'i resmen tanımıştır. (Öke, 1982: 496)

“Arap hükümetlerinin hemen hemen hepsi İsrail hükümeti ile anlaşmalar yapmak, ya da yapmaya karar vermek sureti ile bu devleti zımnen veya sarahaten tanımışlardır. Hükümetimizin İsrail'i tanımak hususunda bir teveccüh teşkil etmiştir.

Arap alemi bizim kapı komşumuzdur ve biz İsrail'i tanımak hususunda bu aleme takaddüm etmemek, bilakis onun mütareke yapmasına ve durum tanınmasına kadar beklemekle Arap komşularımıza karşı beslediğimiz sevgi ve saygıyı belirtmiş bulunuyoruz. Bunun Arap dostlarımız ve komşularımız tarafından taktir olunacağını umar, İsrail devletinin de Ortadoğu'da bir gelişme ve tecavüz unsuru değil, fakat sulh ve sükun amili olmasını temenni ederiz.” (Cumhuriyet, 1949: 1-3)

Resmi olarak, Türk hükümeti, İsrail devletini tanımaya karar vermiş, karar Anadolu Ajansı ile ilan edilmiştir.

“Bu haber siyasi muhalif umumiyetle müsait karşılanmıştır. Başta Amerikan, İngiltere, Fransa ve Sovyetler olmak üzere birçok memleket tarafından tanınan İsrail devletinin tarafımızdan da tanınması işinin biraz geç kalmış olmasını, siyasi muhalif, evvelce bildirildiği gibi, Türk hükümetinin Arap memleketlerine karşı duyduğu yakın dostluk ve alakanın bir ifadesi olarak değerlendirmiştir. Yakında karşılıklı temsilci gönderilmiştir.” (Hürriyet, 1949: 1-4)

Türkiye'nin İsrail'i resmen tanınması, dönemin gazetelerinde şöyle yankılanmıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti hükümeti bu devleti tanıyanların safına iltihak etmekle Asya işlerine karşı bigane olmadığını ispat etti.” (Hürriyet, 1949: 1-4)

“Türkiye'nin İsrail devletini tanımağa karar vermesi, yurdumuzdaki Yahudiler arasında büyük bir sevinç ve memnurluk uyandırmıştır.” (Cumhuriyet, 1949: 1-3)

Türkiye, İsrail'i resmen tanıdıktan bir yıl sonra, Tel-Aviv'de 9 Mart 1950'de elçilik açmış ve ilk elçisini 1952 yılında göndermiştir. İsrail Devleti'nin tanınması ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler istihbarat, ekonomik ve askeri alanlarında önemli aşamalar kaydetmiştir. Ancak iki ülke arasındaki bu ilişkiler belirli zamanlarda Arap-İsrail savaşlarının yaşattığı olumsuz havadan etkilenerek inişli çıkışlı dönemler yaşamıştır. Bu çerçevede, Türkiye-İsrail arasındaki ilişkileri belirleyen unsurların bölgesel olaylar olduğunu söylemek mümkündür.

7.1. Bağdat Paktı'nın Türkiye-İsrail İlişkilerine Yansıması

Türkiye ve İsrail ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen Bağdat Paktı 1955 yılında imzalanmıştır. Paktın üyesi olan devletler tarafından sadece bu ülkelerin tanıdıkları katılabilecekti. ABD bu paktın kurulmasına yardımcı oldu. İsrail'in bu Pakta katılabilmesi söz konusu değildi çünkü Pakistan, Irak ve İran tarafından tanınmıyordu. Dolayısıyla İsrail de bu durumu paktın kendi aleyhinde oluşturulduğunu ve diğer Arap ülkelerini cesaretlendiren bir blok olduğunu düşünmüştür. Bağdat Paktı imzalandığı sırada, Irak Başbakanı Nuri Es-Said, paktın metnine konmak üzere Başbakan Adnan Menderes'e bir mektup vermiştir. Bu mektupta; Birleşmiş Milletler kararlarının Filistin meselesi nedeniyle uygulanması için iki ülkenin sıkı işbirliği içinde çalışmak üzere anlaştığı bildirilmiştir. Üye ülkelerin bu işbirliği İsrail'in kaygılarını arttırmıştır. (Eminoğlu, 2016: 91-92)

7.2. Süveyş Krizinin Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi

Süveyş Krizi nedeniyle Türkiye'nin İsrail ile olan münasebetleri 1956 yılında olumsuz yönde etkilenmiştir. Ortadoğu'da İkinci Arap-İsrail savaşının çıkışına sebep olmuştur. Bir taraftan Bağdat Paktı üyesi olan İngiltere'nin diğer taraftan da Süveyş Kanalından geçişi düzenleyen 1888 İstanbul Sözleşmesi ile taraflarından biri olması, hem İngiltere'nin hem de Fransa'nın Türkiye'nin NATO 'da ortakları olmaları sebebiyle bu durum Türkiye'yi yakından

ilgilendirmiştir. Kriz çıkmadan az zaman önce, Başbakan Adnan Menderes, “Süveyş sorununun sadece Mısır ve İngiltere’yi alakadar eden bir problem olmadığını, aynı zamanda krizin küresel bir boyut olup, Türkiye’yi de ilgilendirdiğini” söylemiştir. Süveyş Kanalı’nın muhafazası için gerekli önlemlerin alınmadan kanalın terkedilmemesi gerektiğini söylemiştir.

Süveyş Krizi’nin patlak vermesiyle Bağdat Pakti’na üye olan ülkelerin İngiltere hariç bütün başbakanları İran’ın başkenti Tahran’a gelerek, yapılan toplantı sonrası ortak bir “metin” yayımlayıp, İsrail’i kınayarak, Fransa ile İngiltere’den Mısır’dan askerlerini çekmelerini, bağımsız bir Mısır toprağına saygı duymaları istemişlerdir. Ankara bir yandan İsrail’e kınama mesajı yollarken, diğer yandan Tahran’da Bağdat Pakti’nda bir araya geldiği toplantı salonunda bu devleti Ortadoğu’da barış ve güven unsurlarına en büyük tehdit olarak görmüştür. Akabinde, Arap ülkeleri ve kamuoyunda çıkan reaksiyon nedeniyle Türkiye, İsrail Büyükelçisi Şevkati İstinyeli’yi 23 Kasım 1956 yılında geri çağırarak, İsrail ile ilişkileri “maslahatgüzar” düzeyine çekmiştir. Ancak, Türkiye İsrail’deki Büyükelçisini geri çağırıldığını duyururken, Mısır’a karşı yapılan İsrail saldırısından hiç bahsetmemiştir. Hakikatte, Ankara hükümetinin bu hareketi, hiçbir Arap ülkesini tatmin etmeyip jest olmanın ötesine geçmemiştir. Türkiye, bu kararından sonra bir açıklama daha yapma gereği görmüş, Filistin sorununun Birleşmiş Milletlerin aldığı karara uygun olarak çözümlenmediği sürece Tel Aviv’e Büyükelçi’nin tekrar gönderilmeyeceğini duyurmuştur. Ankara hükümetinin Tel Aviv’deki Büyükelçisini geri çekmesinin akabinde, Tel Aviv’de Ankara Büyükelçisi Maurice Fisher’i 22 Aralık 1956 tarihinde geri çekmiştir. (Yılmaz, 2010: 11-12-13)

7.3. Arap-İsrail Mücadelesinde Türkiye’nin Tavrı

1949 yılında İsrail’i tanıyan ve 1950’li yıllar boyunca Arap-İsrail çatışmasında genellikle Batı politikaları doğrultusunda hareket ederek, Arap-İsrail çatışmasının başladığı 1960 yılından beri Türkiye’nin, Ortadoğu’ya yönelik politikasında paralel olarak bir kısım farklılıklar göstermeye başladığını görüyoruz.

Türkiye, özellikle ekonomik sorunların etkisiyle bu dönemde çok yönlü bir dış politika eğilimine yönelmiştir. Bu değişikliğin en göze çarpan yönü, Türkiye’nin Filistinlilerin tezlerine yakın bir tutum içerisine girmesidir. 1960’lı yılların ortalarından itibaren Türkiye, uluslararası forumlarda açıkça Filistin Kurtuluş Örgütünü desteklemeye başlamış ve politikasındaki bu değişikliğe ilişkin ilk somut adımı ise 1967 Arap-İsrail savaşında açıkça gösterme olanağını bulmuştur. Bu savaşta Türkiye, kuvvet kullanarak toprak edinilmesine karşı

olduğunu açıkladıktan sonra İsrail'i de kınamıştır. Ayrıca savaş sırasında NATO üslerinin kullanımına izin vermediği gibi Birleşmiş Milletlerde de Arap ülkeleriyle birlikte İsrail'i işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönünde oy kullanmıştır. Bununla birlikte İsrail'in varlığının da inkâr edilemez bir gerçek olduğunu vurgulamıştır. (Gencer, 1995: 541-542, Altunışık, 1999: 184)

Türkiye'nin, 1973 Arap-İsrail Savaşından sonra Arap ülkeleriyle benzer politikalar takip etmeye başladığı gözlenmiştir. Bu savaş sırasında Mısır ve Suriye'nin Türkiye'den siyasi destek taleplerine karşılık olarak Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada; Türkiye'nin, "*Arap topraklarının İsrail tarafından kuvvet yoluyla işgalini onaylamadığı ve bölgede sürekli barışın sağlanmasının ancak Arap milletinin meşru isteklerinin karşılanmasına bağlı olduğu*" bildirilmiştir. Ankara hükümeti, Amerika'nın İsrail'e yardım etmek amacıyla Arap-İsrail savaşında İncirlik üssünü kullanma isteğini geri çevirmiştir. Ancak Rusya'nın Suriye ve Mısır uçaklarına yakıt desteği vermek amacıyla, uçaklarının hava sahasının kullanılmasına izin vermiştir. Türkiye, savaş esnasında Araplara verdiği bu desteğin yanında diplomatik açıdan da Arapların yanında yer almıştır. Birleşmiş Milletler oylamalarında Arap ülkeleriyle aynı yönde oy kullandığı gibi "*bağımsız bir Filistin*" üzerinde daha fazla durmaya başlamıştır. (Armaoğlu, 1984: 332)

1974 Şubat ayında 1973 Arap-İsrail Savaşını değerlendirmek için toplanan ikinci İslam Konferansı Örgütü toplantısı sonunda yayınlanan Lahor Deklarasyonu'nda yer alan "*üye ülkelerinin İsrail ile tüm ilişkilerini kesmesi*" hususu açıkça yer almıştır. Konferansta Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı Turan Güneş bu hususa çekince koymuştur. (Mutlu, 1995: 736) Buna karşılık Türkiye, 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda alınan ve Siyonizm'i "*ırkçılık*" olarak gören kararı 79 ülke ile birlikte olumlu oy kullanarak desteklemiştir. (Yılmaz, 2000: 18) Yine aynı yıl Türkiye, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Filistin'i temsil eden örgüt olarak açıkça kabul etmiştir.

Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri 1980'li yıllarda düşüş yaşamaya başlamıştır. Türkiye, İsrail'in Doğu Kudüs'ü ilhak etmesinin ardından İsrail Parlamentosu Knesset'in 30 Temmuz 1980 tarihinde Kudüs'ü İsrail'in "ebedi ve değişmez" başkenti ilan etmesini protesto ederek, 28 Ağustos 1980 tarihinde Doğu Kudüs'teki Başkonsolosluğunu kapatmıştır. (Cumhuriyet, 1998)

28 Ağustos 1980 tarihinde Kudüs'teki Başkonsolosluğu kapatma kararından iki hafta sonra Türkiye'de "*12 Eylül darbesi*" olmuştur. Batı dünyasında itibar kaybetmeye başlayan Türkiye, çareyi İslam ülkelerine yaklaşmakta bulmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu yaklaşımın ilk adımı

olarak, 26 Kasım 1980’de İsrail ile “*maslahatgüzarlık*” düzeyinde yürütülen diplomatik temsil en alt seviyeye, yani “*ikinci kâtiplik*” düzeyine indirilmiştir. Bu çerçevede Türk temsilciliğindeki bütün diplomatların geri çekilerek sadece ikinci kâtibin kalmasını içeren karar, “*ilişkilerin dondurulması*” olarak değerlendirilmiştir. (Yılmaz, 2010: 19) Bazı gözlemcilere göre, Türkiye’nin bu tutumu tamamen içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmaktaydı. Özellikle nakit para sıkıntısı çeken Türkiye’nin, Suudi Arabistan’ın 250 milyon dolar borç ve ikili ticaretin geliştirilmesi konusunda vermiş olduğu sözden sonra bu karara vardığı iddia edilmektedir.

Ankara hükümetinin İsrail’e uyguladığı bu sert politika, Amerika tarafından tepki çekmiştir. 1981 yılının Ocak ayında Amerikalı 61 senato üyesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin Washington Büyükelçisi’ne bir mektup göndererek; “*Ankara’nın İsrail’e karşı izlemiş olduğu politikanın Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği*” uyarısında bulunmuştur. Askeri yönetim, ABD’nin bu tepkisine Türkiye’ye gelmek isteyen bir İsrail spor kafilesine vize vermeyerek cevap vermiştir. Bu olay, ABD Kongresinde bulunan Yahudi lobisini son derece kızdırmıştır.

Türkiye- İsrail ilişkileri 1990’lı yıllarda, her iki ülkenin üst düzey temsilcilerinin karşılıklı ziyaretleriyle pekişmiştir. 1993’de Oslo Antlaşması’nın hemen ardından, zamanın Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile başlayan üst düzeydeki ziyaretler, 5-7 Kasım 1994’te Başbakan Tansu Çiller’in İsrail’i ziyaretiyle en üst düzeye çıkmıştır. İsrail ve Filistin’in Oslo’daki toplantıda anlaşmaya varması, temasların düzeltilmesini sağlamıştır. Türkiye ve İsrail arasında 1996 yılında imzalanan askeri iş birliği anlaşması hem istihbarat hem de lojistik açıdan PKK ile mücadele eden Türkiye’ye büyük bir destek sağlamıştır.

Ak Parti hükümetinin 2002 de iktidara gelmesiyle birlikte “*komşularla sıfır sorun*” politikası çerçevesinde hem dış politikada hem de kurulduğu günden beri Türkiye’nin sorunlar yaşadığı İsrail ile olumlu ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri’ne ait 12 M-60 tankının 2002 senesindeki modernizasyonu projesini İsrailli bir firma üstlenmiştir. 2004 yılında İsrail’in su ihtiyacını karşılamak amacıyla Manavgat Çayı’ndan taşınacak su için iki ülke anlaşmaya varmıştır. Dönemin Başbakanı Erdoğan tarafından 2005 yılından su satılmasına yönelik düzenlenen anlaşma onaylanmıştır. Daha sonra Erdoğan’ın İsrail’e yapmış olduğu ziyaret Türk-İsrail ilişkilerinde ve İsrail-Filistin arasındaki çatışmayı sonlandırma çabası açısından oldukça önemlidir. 2007 yılına geldiğimizde Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas ve İsrail Başbakanı

Şimon Peres TBMM kürsüsünde bir gün arayla konuşma gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde İsrail tarafından yapılan üst düzey ziyaretlere devam edilmiştir. İsrail Başbakanı Ehud Olmert 22 Aralık 2008’de Ankara’ya gelerek Başbakan Erdoğan ile görüşmüştür. Yapılan bu görüşmelerde Filistin ile İsrail arasındaki çatışmaların sonlandırılması konusunda olumlu görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu görüşmelerden sadece 5 gün sonra İsrail ile Türkiye ilişkilerinde kritik bir eşiğe gelindi. İsrail’in Gazze’ye yönelik 27 Aralık 2008’de başlattığı “Dökme Kurşun Harekatı” nedeniyle iki bin sivilin hayatını kaybettiği bu olay için Erdoğan, “İsrail devlet terörü uyguladı, insanlığa karşı işlenen suç” diyerek İsrail Başbakanının kendisine ihanet ettiğini söyledi. Bu olaydan sonra düzelmeye başlayan Türk-İsrail ilişkileri eskisi gibi olmayacaktı.

Türk-İsrail ilişkilerinde geri dönülemez yola girildiği 29 Ocak 2009 tarihi çok önemli bir gündü. İsviçre’nin Davos kentinde toplanan Dünya Ekonomik Forumu’nda “Gazze. Ortadoğu’da Barış Modeli” konulu oturumda, İsrail Cumhurbaşkanı Peres söz alarak, Gazze saldırısında İsrail’in haklılığından bahsetti. Bunun üzerine Başbakan Erdoğan araya girip “One Minute” diyerek “öldürmeye gelince siz öldürmeyi iyi bilirsiniz” sözleriyle Peres’e çıkışıp Paneli terk etti. Bir daha da bu zirveye katılmayacağını belirtti. Türkiye bu olaydan sonra, İsrail’in de katılacağı Anadolu Kartalı Tatbikatının uluslararası bölümünü iptal etti.

İki ülke arasında Davos’ta yaşanan krizden sonra sular bir türlü durulmadı. Türkiye ve İsrail “alçak koltuk krizi” nedeniyle tekrar karşı karşıya geldi. İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Ayalon, Türkiye’de yayımlanan ve kendilerini rahatsız eden dizi ve film konusunu görüşmek üzere Tel-Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkolu İsrail Parlamentosuna çağırdı. Ayalon’un basın mensuplarını da çağırdığı görüşmede Büyükelçi’yi kendi oturduğu koltuktan daha alçak bir koltuğa oturttu. Basına da “masada yalnızca İsrail bayrağı bulunduğu, bizim yüksek onun alçak bir koltukta oturduğuna ve bizim gülümsemediğimize dikkatinizi çekerim” dedi. Bu olayla Ayalon, İsrail’deki aşırı sağ kesimin Türkiye’ye karşı tavrını göstermiş oldu. Türkiye’ye karşı yapılan bu hakarete karşı dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, “ya özür dilersiniz ya da Büyükelçimizi geri çekeriz” diyerek sert bir üslupla karşılık verdi. İsrail birkaç saat içinde resmi özür beyanının yer aldığı mektubu Tel-Aviv Büyükelçiliğine sunmuştur. (Eminoğlu, 2016: 98)

Dünya, 31 Mayıs 2010 tarihinde şoke olacak bir olaya tanıklık ediyordu. Abluka altındaki Gazze’ye İnsani Yardım taşıyan İHH (İnsanı Yardım Vakfı) ve Özgür Gazze Hareketi’nin düzenlediği 6 gemiden oluşan filoya, İsrail askerleri

tarafından uluslararası sularda saldırı gerçekleşti. Türkiye, 9 Türk'ün öldürüldüğü Mavi Marmara Gemisi'nde yaşanan olay sonrası İsrail'i "*terörist devlet*" ilan etti. Bu olaydan hemen sonra Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağırarak, İsrail'in bu saldırısını kınattı ve Gazze'de süren ablukanın kaldırılması konusunu içeren bir bildirin yayımlanmasını sağladı.

Ankara Hükümeti beklemeden Tel-Aviv'deki Büyükelçisini geri çekti. BM, İsrail'in saldırısını araştırmak için Geoffrey Palmer başkanlığında bir tahkikat komisyonu oluşturdu. Komisyondan çıkan rapor, İsrail Devleti'nin saldırısını; "*ölçsüz, mantık dışı ve kabul edilemez*" diye açıkladı. Fakat aynı rapor, İsrail tarafından gelen tehditler üzerine ifadesini değiştirerek insani yardım gemilerine karşı yapıla ablukayı İsrail tarafından uygulanan meşru güvenlik hakkı olduğunu belirtti. Türkiye tarafı olarak yayınlanan bu raporu geçersiz ilan etti. Bu rapor krizinden sonra İsrail de Ankara Büyükelçisi Levy'i geri çekti. İstanbul Adliyesine, İsrail'in yaptığı katliama ilişkin dönemin İsrail Genel Kurmay Başkanı ve Komutanları hakkında dava açıldı. İHH, İsrail hakkında Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne suç duyurusunda bulundu.

Türkiye İsrail ile olan ilişkilerinin düzelmesi için üç şart sundu. Gazze'ye uygulanan ambargonun kaldırılması, saldırıya maruz kalanlara tazminat ve özür. Ancak İsrail, özür dilemeyeceklerini, meşru müdafaa haklarını kullandıklarını ve olaydan üzüntü duyduklarını açıkladı. Türkiye yapılan bu açıklamalara karşı şartlarını yeniledi. Fakat iki ülke beklenmeyen iki olay karşısında birbirine ilgisiz kalamadı. ABD Başkanı Obama, 22 Mart 2013'te Tel-Aviv ziyaretinde bulunduğu sırada Başbakan Erdoğan'ı arayarak telefonu beraberinde bulunduğu Netanyahu'ya verdi. Böylece iki ülke arasındaki ilk normalleşme sinyalleri de verilmiş oldu. Netanyahu'nun Başbakan Erdoğan'a özür beyanında bulunması ile üç şarttan biri gerçekleşmiş oldu. Netanyahu İsrail'in sorumluluğunu kabul ederek operasyonun hatalı olduğunu belirtti. Ayrıca ölenlerin ailelerine tazminat ödeneceği sözünü de verdi. (Habertürk, 2016) Böylece iki ülke arasındaki sert ilişkiler bir nebze olsun yumuşadı.

Sonuç

Yahudi milleti Dünya'nın en köklü ve eski milletlerinden biridir. Ancak Yahudiler, kurmuş oldukları İbrani devletinin yıkılmasından sonra Tarih boyunca yeni bir devlet kurmak için sürekli çalışıp durdular.

Türkler'in ve Yahudilerin ilk karşılaşmaları Irak bölgesinde bulunan Türklerle olmuştur. Daha sonra Yahudiler, Selçuklu ve Beylikler döneminde

huzurlu bir yaşam sürdürmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Yahudilerin XV. yüzyıl sonlarında çektikleri sıkıntılara karşı elini uzatmıştır.

19. yüzyılda Theodore Herzl'in oluşturduğu Siyonizm düşüncesi ile Yahudiler, hedeflerine ulaşmak için var güçleriyle uğraşmışlardır. Ancak II. Abdülhamid, Yahudilerin bu amaçlarını fark edince tedbirler almıştır. Bu sayede Yahudiler, Filistin de devlet kurma hayallerini uzun bir süre ertelemek zorunda kalmışlardır.

I. Dünya savaşında Osmanlı Devleti'nin mağlup ayrılmasından sonra gelişmeler Yahudilerin istediği şekle dönüşmeye başlamıştır. İngiltere, Filistin bölgesini yönetimine almış ve daha önce kendi dışişleri bakanı tarafından yayınlanan Balfour Deklarasyonu'nu desteklediğini bildirmiştir. İngiliz yönetiminin deklare ettiği bildiri de Filistin de bir Yahudi devletinin kurulması dile getirilmiştir.

Filistin'de 1948'de kurulan İsrail Devleti'ni, Türkiye'nin 1949'da resmen tanıyan ilk İslam ülkelerinden biri olması, kendisine yönelik eleştiriler yapılmasına neden olmuştur. Ancak Türkiye'nin o dönemde bu tanımaya dair bazı realiteler de göz ardı edilmemelidir. Bilhassa ABD ve Rusya gibi büyük güçlerin İsrail'i tanımış olması dikkate değerdir. Aynı zamanda o sıralarda II. Dünya Savaşı'nın galip devleti olan ABD'ye Türkiye'nin yakınlaşmasının bir yansıması olarak görmek de gerekmektedir. Türk aydınları, siyasetçileri ve askerleri İsrail'in tanınması hususunda Soğuk Savaş'ın başlarında, Ülkemizin yaşadığı güvenlik kaygılarını gündeme getirmişlerdir. Böylece sunulan bu gerekçelerle Türkiye'nin İsrail'i tanınması konusu Türk kamuoyu tarafından onaylanmış ve meşru zemine oturtulmuştur.

Bu tarihten itibaren Türkiye, İsrail'i her ne kadar resmi olarak tanımış olsa da ikili ilişkiler pekiyi geçmemiştir. İsrail, Filistin topraklarına yerleştiği andan itibaren bölge halkına karşı çok sert davranmış, buradaki Filistinlileri yurtlarından sürmüştür. İsrail'in Filistin topraklarında Yahudi nüfusunu çoğaltmak amacı ile insanlara zor kullanması ve evlerini ellerinden alması, direniş hareketini başlatmıştır. Filistin halkı, *intifada* hareketini başlatarak İsrail'e karşı durmuş, yurtlarını terk etmemişlerdir. Arap Ülkeleri başta birleşerek, İsrail'e karşı savaşmışlarsa da başarılı olamamışlardır. İsrail her geçen gün yerleşim yerlerini Filistinlilerden temizleyip, Yahudi nüfusu ile doldurmuştur. Türkiye, İsrail'in politikalarını eleştirip çok sert tepki göstererek, Filistinlilerden yana tavır almıştır. Türkiye, İsrail'in insanlık dışı muamelelerine karşı zor durumda kalan Filistinlilere her türlü insani yardımlarda bulunmuştur.

Son yıllarda Türk-İsrail ilişkileri başta Filistin meselesi ve diğer sorunlar nedeniyle çok olumlu geçmemiştir. Zaman zaman ekonomik ilişkilerde olumlu gelişmeler olmuşsa da Arap-İsrail ilişkileri doğrultusunda inişli çıkışlı bir süreçten bahsetmek mümkündür.

KAYNAKLAR

Gazeteler

CUMHURİYET GAZETESİ, (29 Mart 1949).

HABERTÜRK GAZETESİ, (6 Temmuz 2016).

HÜRRİYET GAZETESİ, (29 Mart 1949).

ULUS GAZETESİ, (29 Mart 1949).

YENİ SABAH, (29 Mart 1949).

ZAFER GAZETESİ, (29 Mart 1949).

Sürelî ve Tetkik Eserler

AHMET Cevdet Paşa (1989), *Kıyas-ı Enbiya*, C.I, Ankara.

ALTUNIŞIK, Meliha (1999), *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri*, İstanbul: Boyut Kitapları.

ARI, Tayyar (2008), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, 4. Baskı, Mkm Yayınları.

ARMAOĞLU, Fahir (1984), *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 2. Basım, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

ARMAOĞU, Fahir (1989), *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara.

BAYRAMOĞLU, Ertuğrul (2006), *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, İstanbul: Pınar Yayınları.

BOZKURT, Gülnihal (1993), “Osmanlı Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *Bellekten Dergisi*, Cilt: LVII, Sayı: 219.

ÇELİK, Mehmet (1993), “Filistin”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.XII, İstanbul.

DARKOT, Besim (1970), “Filistin”, *İ.A. C. IV*, İstanbul.

EERENDİL, Muzaffer (1992), *Çağdaş Orta Doğuda Olaylar*, Ankara.

EFE, Haydar.(2018), *Osmanlı İmparatorluğu Ve Türkiye’de Yaşanan Göçler ve Etkileri*, Sosyal Bilimler Metinleri.

- EMİNOĞLU, Ayça (2016), “Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 15.
- EROĞLU, Ali. *Osmanlı Devletinde Yahudiler*.
- ES SABUNİ, Mehmet Ali (1995), *Safetüt- Tefasir*, İstanbul.
- FROMKİN, David (1993), *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? (1914-1922)* (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul.
- GALANTİ, Avram (1995), *Türkler ve Yahudiler*, 3. Basım, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- GARAUDY, Groger (1983), *Siyonizm Dünyası*, (Çev: Necih, Ü.) İstanbul.
- GENCER, Özcan (1999), “50.Yılı Biterken Türkiye-İsrail ilişkileri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç (Sempozyuma sunulan tebliğler)*, Ankara: TTK yayınları.
- GOLDSCHMIDT, Arthur (2007), *Ortadoğu Tarihi*, (Çev: Aydemir, G.), İstanbul.
- GÖZE, Ergün (2007), *Siyonizm Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GÖZENÇ, M. ÜLMEN, A. Haluk (1969), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara.
- GÜRÜN, Kamuran (1983), *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*. Ankara.
- KARAL, E. Ziya (1984), *Osmanlı Tarihi*, C. VI, VIII. Ankara.
- KARAMAN, M. Lütfullah (1991), *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- KOCAOĞLU, Mehmet (1995), *Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, İstanbul.
- KURAN'I KERİM*.
- KUTLUAY, Yaşar (2010), *Siyonizm ve Türkiye*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- LEVİ, Avner (1996), *Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, İstanbul.
- MARSCHALKO, Louis (1993), *Yahudi*, İstanbul: Sebil Yayınları.
- MUTLU, İsmail (1995), *Tarih Aynasında Yahudiler*, İstanbul: Mutlu Yayıncılık.
- NEZİH, Tavlag (1999), “Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat ilişkileri”, *Avrasya Dosyası (İsrail Özel)*, C.5.S.1, ilkbahar.

- ÖKE, M. Kemal (1981), *II. Abdülhamid Siyonistler Ve Filistin Meselesi*, İstanbul: Kervan Yayınları.
- ÖKE, M. Kemal (1982), *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, İstanbul.
- SAİD, Edward (1985), *Filistin Sorunu*, İstanbul.
- SHORON, MosheSevilla (1992), *Türkiye Yahudileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SUSA, Ahmet (2005), *Araplar ve Yahudiler*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- ŞENEL, Burak (2014), “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”, *Akademik ORTA DOĞU*, Cilt 9, Sayı 1.
- TANYU, Hikmet (1979), *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, Ankara.
- TEVRAT “TEKVİN”.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1984), *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara: TTK Yayınları.
- YILMAZ, Türel (2000), *Türkiye İsrail Yakınlaşması*, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- YILMAZ, Türel (2010), “Türkiye İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze”, *Akademik ORTA DOĞU*, Cilt 5, Sayı 1.

